

Povezanost ekonomskog i kulturnog kapitala s percepcijom utjecaja pandemije na obrazovna iskustva i život učenika

SAŠA PUZIĆ*

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
Zagreb, Hrvatska

Izvorni znanstveni rad

UDK: 316.7+330.1+616.2-057.87

doi: 10.3935/rsp.v32i2.58

Primljeno: siječanj 2025.

MARGARETA GREGUROVIĆ

Institut za istraživanje migracija
Zagreb, Hrvatska

IVA ODAK

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
Zagreb, Hrvatska

Cilj rada je ispitati povezanost ekonomskog i kulturnog kapitala učenika završnih razreda srednjih škola s percepcijom neposrednih i dugoročnijih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva kao i s percepcijom utjecaja pandemije na život učenika. U radu se koristi teorija kulturne i socijalne reprodukcije (Bourdieu, 2011.) koja omogućuje sagledavanje društvenih odrednica učeničke percepcije obrazovnog iskustva u doba pandemije te utjecaja pandemije na život učenika. Provedene analize temelje se na podacima prikupljenim u razdoblju od svibnja do lipnja 2021. na nacionalno reprezentativnom uzorku učenika završnih razreda u 80 srednjih škola ($N = 8631$) u Hrvatskoj. Za analizu učinka ekonomskog i kulturnog kapitala na namjeru studiranja korištena je binarna logistička regresija. Za analizu učinka ekonomskog i kulturnog kapitala na očekivani uspjeh na kraju razreda, percepciju neposrednih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva, kao i na procjenu utjecaja pandemije COVID-19 na život učenika, korištena je multipla regresijska analiza. Ista analiza primijenjena je i kod analize učinka pandemijskog obrazovnog iskustva za procjenu utjecaja pandemije na život učenika. Rezultati pokazuju da i u pandemijskim uvjetima učenici višeg ekonomskog i kulturnog kapitala očekuju viši uspjeh na kraju razreda, kao i da vjerojatnije namjeravaju nastaviti svoje obrazovanje na terciarnoj razini od učenika s nižim razinama ekonomskog i kulturnog kapitala. Analizom istog prediktorskog modela utvrđeno je da učenici višeg ekonomskog i kulturnog kapitala negativnije percipiraju posljedice pandemije na nastavu i rad u školi, kao i opće posljedice pandemije na njihov život od učenika manjeg ekonomskog i kulturnog kapitala. Nadalje, dobiveni nalazi ukazuju da postoji pozitivna veza između percepcije neposrednih aspekata

* Saša Puzić, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Amruševa 11/II, 10000 Zagreb, Hrvatska / Institute for Social Research in Zagreb, Amruševa 11/II, 10000 Zagreb, Croatia, puzic@idi.hr

pandemijskog obrazovnog iskustva i učeničke percepcije učinka pandemije na njihov život te da je ova veza razmjerno češća među učenicima višeg kulturnog kapitala. U radu se razmatraju moguća objašnjenja dobivenih nalaza, pri čemu se navodi važnost školske prilagodbe za očuvanje obrazovne, a time i dugoročnije životne perspektive učenika tijekom pandemije. Iako se povezanost ekonomskog i kulturnog kapitala s percepcijom pandemijskih poremećaja u nekim aspektima pokazala kao parcijalna i nekonzistentna (posebno s obzirom na učinak ekonomskog kapitala), predstavljeni nalazi podupiru njenu važnost za potpunije razumijevanje situacije u kojoj su se našle škole i učenici u vrijeme pandemije COVID-19.

Ključne riječi: pandemija COVID-19, ekonomski kapital, kulturni kapital, obrazovna očekivanja, obrazovno iskustvo, utjecaj pandemije na život učenika.

UVOD

Pandemija bolesti COVID-19 uzrokovala je poremećaje u različitim domenama društva pa tako i u obrazovnim sustavima (Markočić Dekanić i sur., 2023.). Većina zemalja u svijetu pokušala je spriječiti širenje virusa zatvaranjem škola s ciljem smanjivanja fizičkog kontakta među učenicima, nastavnicima i školskim osobljem. Istodobno, kako bi se osigurao kontinuitet obrazovnog procesa nakon zatvaranja škola, u mnogim je zemljama uvedena *online* nastava (UN, 2020.; di Pietro, 2023.). Ova je preventivna mjera donijela sa sobom značajne promjene u organizaciji nastavnog procesa koji se »preko noći« iz školskih zgrada izmjestio u domove učenika i nastavnika. U Hrvatskoj je *online* nastava, odlukom Ministarstva znanosti i obrazovanja, uvedena tijekom ožujka 2020. godine. Novi načini učenja i poučavanja posredovani su tada različitim oblicima informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT), od televizijskih programa i komuniciranja putem elektroničke pošte, do razrednih grupa za razgovor (engl. *chat groups*) i virtualnih učionica (Ristić Dedić i Jokić, 2021.). Pritom su, barem u početnom razdoblju, postojale značajne razlike u korištenju navedenih rješenja između škola i na nacionalnoj razini (Ri-

stić Dedić i Jokić, 2021.). Štoviše, brzina širenja bolesti COVID-19 i naglo zatvaranje škola doveli su do toga da je školama nedostajalo vrijeme za pripremu nastave u *online* okruženju. Nastavnici su odmah trebali implementirati oblike učenja na daljinu, bez odgovarajućih smjernica i obuke (van Thomme i sur., 2023.). Ovaj je prijelaz dodatno usložnjavala činjenica da su mnogim nastavnicima nedostajale potrebne metodičke i digitalne vještine za *online* nastavu (UNICEF, 2020.; di Pietro, 2023.).

Time što su utjecale na promjene u nastavnom procesu, pandemijske mjere utjecale su i na svakodnevicu i živote učenika. Učenici su zbog zatvaranja škola i drugih preventivnih mjera često bili u svojevrsnoj »izolaciji« od prijatelja i vršnjaka iz škole (Chalari i Vryonides, 2022.). Komunikacija izvan najužeg obiteljskog kruga bila je virtualna i odvijala se najvećim dijelom putem mobilnih telefona ili računala. Domovi učenika pretvorili su se u učionice i roditeljske urede, pri čemu su se gubile granice između rada i odmora. Svakodnevica učenika i njihovih roditelja izgubila je svoju uobičajenu strukturu što je pridonijelo psihosocijalnim napetostima unutar obiteljskog okruženja (Frohn, 2021.). Navedene su se poteškoće dodatno pojačavale

kod učenika iz socioekonomski i sociokulturno depriviranih obitelji koji nisu imali pristup potrebnim digitalnim resursima i kojima roditelji često nisu mogli osigurati odgovarajuću podršku i uvjete za učenje (Frohn, 2021.; González i Bonal, 2021.; Sari, Bittmann i Homuth, 2023.).

S obzirom na dalekosežnost protupan-demijskih mjera u domeni obrazovanja, opravdano je pretpostaviti da su poremećaji koji su uslijedili povezani s učeničkom percepcijom neposrednih i dugoročnih aspekata pandemijskih obrazovnih iskustava kao i s utjecajem pandemije na život učenika. Pritom se pretpostavlja da je učenička percepcija nastave i rada u školi kao i percepcija utjecaja pandemije COVID-19 na različite aspekte života ovisila o obiteljskom socioekonomskom i sociokulturnom okruženju. Koliko je nama poznato, u hrvatskom i međunarodnom kontekstu zasad ne postoje radovi koji bi istodobno adresirali povezanost učeničkog ekonomskog i kulturnog kapitala s percepcijom posljedica pandemije na nastavu i rad u školi, kao i s utjecajem pandemije na život učenika.

TEORIJSKO-KONCEPTUALNI OKVIR

Teorijsko-konceptualni okvir ovog rada čini teorija kulturne i socijalne reprodukcije (Bourdieu, 2011.), koja omogućava sagledavanje učeničke percepcije (dugoročnih i neposrednih aspekata obrazovnog iskustva u vrijeme pandemije te utjecaja pandemije na različite aspekte života) prvenstveno u odnosu na sociokulturne karakteristike obiteljskog okruženja učenika. Pritom se obiteljsko okruženje razmatra polazeći od koncepta (obiteljskog) habitusa i različitih tipova kapitala. Bourdieu habitus opisuje kao »[s]ustav trajnih i prilagodljivih dispozicija koji, integrirajući prošlo iskustvo, funkcionira u svakom trenutku kao matrica percepcije, mišljenja i djelovanja« (Bourdieu, 1977.: 82-83). Ha-

bitus se izgrađuje putem socijalizacijskih procesa u obitelji prijenosom kulturnih praksi, vrijednosti i stavova s roditelja na djecu (Maaz, 2006.). Neki autori stoga govore i o obiteljskom habitusu kao o stabilnom sustavu perspektiva, iskustava i predispozicija zajedničkih članovima obitelji (Reay, 1998.). U osnovi ovoga koncepta nalazi se pretpostavka prema kojoj ljudi koji žive u sličnim uvjetima razvijaju sličan način mišljenja i djelovanja. Važno je naglasiti da je ovo »kolektivno iskustvo« u osnovi oblikovano dostupnošću različitih oblika kapitala unutar grupe (Bourdieu i Wacquant, 1992.). Bourdieu pritom razlikuje tri osnovna oblika kapitala (Bourdieu, 1997.): ekonomski kapital (novac i druga materijalna dobra), socijalni kapital (društvene veze i poznanstva) i kulturni kapital koji se javlja kao utjelovljeni (jezične i kognitivne kompetencije, kulturne navike i sklonosti), objektivirani (posjedovanje knjiga, umjetnina i drugih objektiviranih kulturnih resursa) i institucionalizirani (obrazovne kvalifikacije).

Klasne razlike u obiteljskom habitusu i kapitalima korespondiraju s razlikama u školskom uspjehu, odnosno s prilagodbom učenika školskom okruženju. Budući da kultura dominantnih klasa odgovara kulturi koja se prenosi u školi, učenici iz tih klasa u prednosti su u odnosu na druge učenike. Učenici iz ovih klasa započinju i nastavljaju svoje školovanje s više obrazovno relevantnog kulturnog kapitala (npr. vještina, navika i obrazovnih aspiracija). Također, njihovi roditelji raspolažu s više odgovarajućih znanja zbog čega mogu u većoj mjeri pomoći svojoj djeci kod školskih obaveza. Može se očekivati da klasne razlike u kulturnom kapitalu učenika i njihovih roditelja stječu dodatnu težinu u vrijeme kada se nastavni proces većim dijelom odvija u domovima učenika kao što je bio slučaj u vrijeme pandemije COVID-19 (Sari, Bittmann i Homuth, 2023.).

DRUŠTVENE ODREDNICE OBRAZOVNIH NEJEDNAKOSTI U KONTEKSTU PANDEMIJE – PREGLED ISTRAŽIVANJA

Posljedice pandemije COVID-19 imale su dubok i sveobuhvatan učinak na učenike diljem svijeta, remeteći njihovo obrazovanje, mentalno zdravlje, društveni život i opću dobrobit. Budući da je fokus rada na socioekonomskim i sociokulturnim odrednicama pandemijskih poremećaja, u nastavku se daje pregled istraživanja koja tematiziraju društvene nejednakosti u kontekstu pandemije. Takvi su radovi koji ispituju povezanost obrazovanja roditelja i drugih odrednica društvenog podrijetla učenika s prilagodbom *online* nastavi i utjecajem pandemije na obrazovne ishode. Podaci nizozemskog panel istraživanja (Boll, 2020.) pokazuju da su djeca višebrazovanih roditelja u vrijeme *online* nastave imala veću roditeljsku potporu i više resursa (npr. računalna) za rad od kuće. Razlike u roditeljskoj potpori kod školskih obaveza objašnjavaju se činjenicom da su se visokoobrazovani roditelji osjećali sposobnijima pomoći svojoj djeci od roditelja s nižom razinom obrazovanja. Do sličnih zaključaka dolaze i Engzell, Frey i Verhagen (2021.), koji su, također na uzorku nizozemskih učenika, uočili značajne zaostatke u učenju kao rezultat pandemije, posebno u matematici i čitanju. Ti su obrazovni gubici bili do 60% veći među učenicima čiji su roditelji nižeg obrazovanja (usp. van de Werfhorst, 2021.). Postojanje veze između obrazovanja roditelja i roditeljske podrške utvrđuju također Sari, Bittmann i Homuth (2023.). Analizirajući podatke njemačkog panel istraživanja, autori pokazuju da je vjerojatnost za neadekvatnu podršku za vrijeme nastave na daljinu bila dva puta veća kod roditelja s nižim obrazovanjem nego kod onih s visokim obrazovanjem. Na istome tragu, istraživanje Frohn (2021.) utvrđuje kako kriza izazvana pandemijskim mjerama u

Njemačkoj pojačava postojeće obrazovne nejednakosti. Na temelju analize kvalitativnih podataka, Frohn (2021.) nalazi da su učenicima iz socijalno depriviranih obitelji nedostajali ekonomski, kulturni i socijalni resursi potrebni za učinkovitu prilagodbu *online* nastavi. Do sličnog zaključka dolaze González i Bonal (2021.) za Španjolsku, ističući da su niže obrazovani roditelji imali manje resursa i znanja za pomoć svojoj djeci pri prilagodbi *online* nastavi. Štoviše, autori navode da su se ove razlike u obiteljskom ekonomskom i kulturnom kapitalu zaoštravale s porastom zahtjeva za autonomnim učenjem od strane škola. Na istome tragu, Milanovic i sur. (2023.) pokazuju kako u Engleskoj djeca iz deprivilegiranih obitelji trebaju veću potporu s nacionalne razine kao rezultat posljedica pandemije.

Pored povezanosti društvenog podrijetla s pandemijskim promjenama u nastavi, različiti autori ukazuju na vezu društvenog podrijetla i pandemijskih promjena u nastavi s mentalnim zdravljem učenika. Analizirajući iskustva srednjoškolaca u Walesu u vrijeme pandemije COVID-19, Walters i sur. (2022.) navode da je viša učenička samoprocjena predanosti, sposobnosti i koncentracije pri učenju bila povezana s višom razinom mentalne dobrobiti učenika. Također, Felfe i sur. (2023.) nalaze da je produljeno zatvaranje škola za vrijeme pandemije u Njemačkoj dovelo do značajnog pogoršanja kvalitete života mladih vezane uz zdravlje, izazivajući rane znakove problema s mentalnim zdravljem. Učinci su bili najteži među dječacima, mlađim adolescentima i obiteljima s ograničenim životnim prostorom, što ukazuje na vezu između socioekonomskog statusa i posljedica pandemije. Slično tome, brojne druge studije i metaanalize ukazuju na povezanost emocionalne dobrobiti učenika i njihovog mentalnog zdravlja s obiteljskim socioekonomskim statusom u razdoblju pandemije, pri čemu se poka-

zuje da su djeca nižeg socioekonomskog statusa bila više pogođena pandemijom u kontekstu mentalnog zdravlja u odnosu na njihove vršnjake iz obitelji višeg socioekonomskog statusa (OECD 2021., 2023., 2024.; Sonu, Marvin i Moore, 2021.; Wolf i Schmitz, 2023.).

CILJ, ISTRAŽIVAČKA PITANJA I HIPOTEZE

Cilj rada je ispitati povezanost ekonomskog i kulturnog kapitala učenika s percepcijom neposrednih i dugoročnijih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva, kao i s percepcijom utjecaja pandemije na život učenika. Navedeni cilj razmatra se s obzirom na središnje postavke teorije socijalne i kulturne reprodukcije (Bourdieu, 2011.) koja omogućuje fokusiranje društvenih odrednica učeničke percepcije pandemijskih poremećaja.

Pritom se polazi od sljedećih istraživačkih pitanja i hipoteza:

- Postoji li u pandemijskim uvjetima povezanost ekonomskog i kulturnog kapitala s očekivanim uspjehom učenika i njihovom aspiracijom za studiranje? Polazeći od teorije socijalne i kulturne reprodukcije, postavljena je hipoteza:

H1: Posjedovanje ekonomskog i kulturnog kapitala pozitivno je povezano s očekivanim školskim uspjehom i aspiracijom za studiranje.

- Postoji li povezanost ekonomskog i kulturnog kapitala s percepcijom utjecaja pandemije COVID-19 na neposredne aspekte obrazovnog iskustva učenika? Polazeći od teorije socijalne i kulturne reprodukcije, postavljena je hipoteza:

H2: Učenici s više ekonomskog i kulturnog kapitala manje negativno percipiraju posljedice pandemije COVID-19 na nastavu i rad u školi od učenika s manje ekonomskog i kulturnog kapitala.

- Budući da se *online* učenje ispreplitalo s drugim aspektima obiteljske svakodnevice, željelo se ispitati postoji li povezanost ekonomskog i kulturnog kapitala s percepcijom utjecaja pandemije COVID-19 na život učenika. Sukladno tome, postavljena je hipoteza:

H3: Učenici s više ekonomskog i kulturnog kapitala manje negativno percipiraju posljedice pandemije COVID-19 na svoje živote od učenika s manje ekonomskog i kulturnog kapitala.

- Zbog činjenice da se *online* učenje često nije moglo odvojiti od drugih životnih domena učenika želi se utvrditi i sljedeće: prvo, postoji li povezanost procjena neposrednih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva s percepcijom utjecaja pandemije na život učenika, i drugo, razlikuju li se u ovome učenici s više ili manje kulturnog kapitala? U tom sklopu postavljene su hipoteze:

H4a: Učenička procjena neposrednih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva pozitivno je povezana s njihovom procjenom utjecaja pandemije na njihov život.

H4b: Veza između procjene neposrednih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva i percepcije utjecaja pandemije na život učenika češća je kod učenika s više kulturnog kapitala.

METODA

Uzorak i način prikupljanja podataka

U radu se analiziraju podaci prikupljeni projektom Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu »Promjene u organizaciji procesa odgoja i obrazovanja uzrokovane COVID-19 pandemijom: učinci na obrazovna iskustva, dobrobit i aspiracije učenika u Republici Hrvatskoj«, kojeg je

financirala Hrvatska zaklada za znanost (HRZZ (IP-CORONA-2020-12)). Istraživanje u sklopu projekta provedeno je u razdoblju od 2021. do 2023. kroz više jedinica kvantitativnog i kvalitativnog tipa. Budući da je u radu fokus na učenicima završnih razreda srednjih škola, korišteni su podaci prvog vala kvantitativnog istraživanja provedenog metodom ankete. Anketa je provedena uživo u školama u razdoblju od svibnja do lipnja 2021. na nacionalno reprezentativnom uzorku učenika završnih razreda u 80 srednjih škola ($N = 8\,631$). Pri odabiru škola i učenika primijenjeno je dvorazinsko klasterirano uzorkovanje (Ross, 1978.). Stratifikacijski kriterij za odabir srednjih škola bio je njihova lokacija, vrsta srednjoškolskog programa te strukovno područje/gimnazijski program. Unutar svakog stratuma škole su bile izabrane po slučaju. U drugoj razini uzorkovanja učenici iz po dva razredna odjela drugih i završnih razreda (3., 4. i 5., ovisno o trajanju srednjoškolskog programa) iz svake pojedine srednje škole u uzorku bili su pozvani za sudjelovanje u istraživanju.

Nacionalno reprezentativan uzorak učenika završnih razreda srednjih škola više je otklonjen u korist djevojaka (44,2%) u odnosu na mladiće (39,4%), pri čemu je znatan udio učenika koji nisu odgovorili na pitanje o spolu (16,3%).¹ Najveći udio učenika živi u gradu s manje od 30 000 stanovnika (40,5%), dok 38,3% živi u gradu s više od 100 000 stanovnika. Gotovo jedna petina učenika uključenih u uzorak nema braće i sestara (18%), nešto manje od polovice ima jednog brata ili sestru (45%), nešto manje od četvrtine učenika ima 2 brata i/ili sestre (23%), a 12% 3 ili više braće/sestara.

Mjerni instrumenti

Kao zavisne varijable razmatrane u ovom radu uzimaju se tri skupine indikatora. Prvo, obrazovni ishodi mjereni pomoću očekivanog školskog uspjeha na kraju završnog razreda i aspiracije za studiranje. Aspiracija za studiranje mjerena je pitanjem: »U budućnosti želim studirati« s mogućim odgovorima 1 – Da, 2 – Ne i 3 – Ne znam. Učenici koji su odabrali kategoriju »ne znam« isključeni su iz analiza. Nadalje, kao zavisna varijabla analizira se učenička percepcija utjecaja pandemije COVID-19 općenito na njihov život koja je procijenjena pomoću skale odgovora u rasponu od 1 – izrazito negativno do 5 – izrazito pozitivno. Naposljetku, kao zavisne varijable analiziraju se i neposredni aspekti pandemijskog obrazovnog iskustva učenika. Od učenika je zatraženo da procijene utjecaj promjena u nastavi i organizaciji škole uvedenih zbog pandemije COVID-19 na skali odgovora od 1 – izrazito negativno do 5 – izrazito pozitivno na: sposobnost praćenja nastave, radne navike, motivaciju za učenje, ocjene, odnose s drugim učenicima iz razreda, odnose s nastavnicima, znanja i vještine iz školskih predmeta, digitalne vještine, pripremljenost za uspješno studiranje i pripremljenost za uspješan ulazak na tržište rada. Neposredni aspekti pandemijskog obrazovnog iskustva učenika i očekivani školski uspjeh u zasebnoj se analizi razmatraju kao nezavisne varijable.

Nezavisne varijable uključene u analizu odnose se na indikatore ekonomskog kapitala, kulturnog kapitala te na kontrolne varijable. Ekonomski kapital učenika operacionaliziran je s obzirom na posjedovanje vlastite sobe, radni status oca i majke (radni

¹ Prilično visok postotak učenika bez odgovora o njihovu spolu može ukazivati na strah među adolescentima od deanonimizacije u osjetljivim pitanjima, često prisutnog prilikom sudjelovanja u istraživanjima vezanima za zdravlje, ili zbog toga što su dio rodno nekonformne mladeži (usp. Heinz i sur., 2023.). Kod drugih mjerenih varijabli nisu zabilježeni visoki udjeli odgovora koji nedostaju.

status roditelja označen je kategorijama 1 – zaposlen i 2 – nezaposlen, učenici koji su odabrali kategoriju »umirovljenik« isključeni su iz analiza), kao i s obzirom na broj braće/sestara, pri čemu manji broj braće/sestara indicira da učenici unutar obitelji raspolažu s više materijalnih resursa, odnosno ekonomskog kapitala. Indikatori kulturnog kapitala učenika uključuju broj knjiga u kućanstvu i stupanj obrazovanja oca i majke. Broj knjiga u kućanstvu (bez uzimanja u obzir časopisa i školskih udžbenika) mjereno je pomoću skale odgovora: 1 – 0-10, 2 – 11-25, 3 – 26-100, 4 – 101-200, 5 – 201-500, 6 – Više od 500 knjiga. Najviši završeni stupanj obrazovanja roditelja označen je kategorijama 1 – završena osnovna škola, 2 – završena srednja škola i 3 – završena viša škola ili fakultet.

U tri analize kao kontrolne varijable uzete su spol i veličina mjesta stanovanja

učenika. Veličina mjesta stanovanja označena je kategorijama 1 – Gradovi od 100 tisuća stanovnika i više, 2 – Gradovi od 30 do 100 tisuća stanovnika, 3 – Gradovi manji od 30 tisuća i 4 – Manja mjesta i sela. U četvrtoj analizi kontrolne varijable odnose se na očekivani uspjeh na kraju razreda te na mogućnosti pohađanja različitih tečajeva i instrukcija tijekom pandemije COVID-19: pohađanje pripremnog tečaja za polaganje ispita državne mature i upis na studij (četiri moguća odgovora rekonstruirana u ne i da), pohađanje privatnih instrukcija uživo i pohađanje privatnih instrukcija *online*. Pohađanje privatnih instrukcija (uživo ili *online*) procjenjivano je na skali od 1 – niti jednom do 4 – redovito.

Deskriptivni statistički podaci za opisane varijable prikazani su u Tablici 1.

Tablica 1.
Deskriptivni rezultati korištenih varijabli

		N	%
Aspiracija za studiranje	Da	5 636	65,3
	Ne	1 597	18,5
	Ne znam	1 264	14,6
		M	SD
Očekivani školski uspjeh na kraju završenog razreda		4,50	1,323
Procjena utjecaja promjena u nastavi i organizaciji škole uvedenih zbog pandemije COVID-19 na: (neposredni aspekti pandemijskog obrazovnog iskustva)	Sposobnost praćenja nastave	2,76	0,995
	Radne navike	2,78	1,067
	Motivaciju za učenje	2,33	1,029
	Ocjene	3,38	0,955
	Odnos s drugim učenicima iz razreda	3,35	0,988
	Odnos s nastavnicima	3,25	0,916
	Znanja i vještine iz školskih predmeta	2,86	0,986
	Digitalne vještine	3,60	0,926
	Pripremljenost za uspješno studiranje	2,64	1,040
	Pripremljenost za uspješan ulazak na tržište rada	2,81	1,114
Utjecaj pandemije općenito na život učenika		2,30	0,868
		N	%
Spol	M	3 404	39,4
	Ž	3 818	44,2

		N	%
Veličina mjesta stanovanja	Gradovi od 100 tisuća stanovnika i više	3 304	38,3
	Gradovi od 30 do 100 tisuća stanovnika	1 760	20,4
	Gradovi manji od 30 tisuća	3 447	39,9
	Manja mjesta i sela	120	1,4
Broj braće/sestara	Nijedan/na	1 571	18,2
	1	3 910	45,3
	2	1 981	23,0
	3	599	6,9
	4 i više	455	5,3
Vlastita soba	Da	6 135	71,1
	Sobu dijeli s drugim članom kućanstva	2 355	27,3
Broj knjiga u kućanstvu	0-10	1 739	20,1
	11-25	1 719	19,9
	26-100	2 508	29,1
	101-200	1 189	13,8
	201-500	788	9,1
	Više od 500	563	6,5
Stupanj obrazovanja majke	Završena osnovna škola	587	6,8
	Završena srednja škola	4 929	57,1
	Završena viša škola ili fakultet	2 662	30,8
Stupanj obrazovanja oca	Završena osnovna škola	561	6,5
	Završena srednja škola	5 215	60,4
	Završena viša škola ili fakultet	2 265	26,2
Radni status majke	Zaposlena	6 518	75,5
	Nezaposlena	1 503	17,4
	Umirovljenica	198	2,3
Radni status oca	Zaposlen	6 576	76,2
	Nezaposlen	524	6,1
	Umirovljenik	852	9,9
Pohađanje pripremnog tečaja za polaganje ispita državne mature i upis na studij	Ne	3 511	40,7
	Da	3 946	45,7
Pohađanje privatnih instrukcija uživo	Niti jednom	5 723	66,3
	Jednom ili nekoliko puta	1 052	12,2
	Povremeno	924	10,7
	Redovito	759	8,8
Pohađanje privatnih instrukcija online	Niti jednom	6 600	76,5
	Jednom ili nekoliko puta	694	8,0
	Povremeno	596	6,9
	Redovito	424	4,9

Kako bi se odredio status učenika prema kulturnom kapitalu, u obzir su uzeti indikatori najvišeg završenog stupnja obrazovanja oba roditelja te broj knjiga u kućanstvu. Ove se varijable uobičajeno uzimaju u obzir kao pokazatelji kulturnog kapitala (usp. Kraaykamp i van Eijck, 2010.; Radulović, Autor i Gundogan, 2017.). Krostabulacijskom analizom ova dva indikatora kreirane su tri kategorije učenika prema kulturnom kapitalu. Prva koja označuje niski kulturni kapital okuplja učenike čiji roditelji imaju najviše završenu osnovnu ili srednju školu i koji u svom kućanstvu imaju između 0 i 25 knjiga te učenici čiji roditelji imaju najviše završenu osnovnu školu i u kućanstvu imaju između 0 i 200 knjiga. U drugu kategoriju srednjeg kulturnog kapitala uključeni su učenici koji imaju 200 ili više knjiga, a roditelji imaju najviše završenu osnovnu školu, nadalje učenici koji u kućanstvu imaju između 26 i 200 knjiga, a roditelji najviše završenu srednju školu, te učenici koji u kućanstvu imaju do 25 knjiga, a roditelji najviše završenu višu ili visoku školu. U kategoriju visokog kulturnog kapitala uključeni su učenici koji posjeduju više od 201 knjiga u kućanstvu, a roditelji su završili ili srednju ili višu/visoku školu, te učenici koji u kućanstvu posjeduju između 26 i 200 knjiga, a čiji su roditelji završili višu ili visoku školu. Ukupna raspodjela učenika prema ovim kategorijama te ukupni udjeli prema kulturnom kapitalu nalaze se u Tablici 2.

Analize

Osim navedenih deskriptivnih i bivarijantnih analiza, u radu se koriste i dvije multivarijatne analize. Za analizu učinka ekonomskog i kulturnog kapitala na namjeru studiranja koristi se binarna logistička regresija. U svrhu analize učinka ekonomskog i kulturnog kapitala na očekivani uspjeh na kraju razreda, percepciju neposrednih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva, kao i na procjenu utjecaja pandemije COVID-19 na život učenika koristi se multipla regresijska analiza. Ista analiza primijenjena je i kod analize učinka pandemijskog obrazovnog iskustva za procjenu utjecaja pandemije COVID-19 na život učenika. Dodatnu dimenziju ove analize čini usporedba učenika prema kulturnom kapitalu. Ordinalna regresijska analiza primijenjena je na inicijalni model učinka indikatora ekonomskog i kulturnog kapitala na procjenu utjecaja pandemije COVID-19 na život učenika kao test robusnosti modela. Nisu utvrđena odstupanja u rezultatima.

REZULTATI

Učinak ekonomskog i kulturnog kapitala na obrazovne ishode

Za ispitivanje učinka ekonomskog i kulturnog kapitala na dugoročnije obrazovne ishode primijenjen je isti prediktorski model u dvije različite analize – analize očekivanog uspjeha na kraju razreda

Tablica 2.

Raspodjela učenika prema kulturnom kapitalu

		Broj knjiga u kućanstvu (N)			Kulturni kapital	
		0 – 25	26 – 200	201 i više		
Najviši završeni stupanj obrazovanja roditelja (N)	OŠ	100	45	19	Niski KK	29,4%
	SŠ	2 309	1 856	383	Srednji KK	31,4%
	Viša ili visoka škola	837	1 694	881	Visoki KK	34,3%

te namjere studiranja. Očekivani uspjeh na kraju razreda kriterijska je varijabla u linearnoj multiploj regresijskoj analizi, dok je aspiracija za studiranje kriterijska varijabla u binarnoj logističkoj regresiji. U obje analize prediktorske varijable uključuju: broj braće/sestara, posjedovanje vlastite sobe, broj knjiga u kućanstvu, stupanj obrazovanja roditelja, radni status roditelja (ekonomski i kulturni kapital), spol, veličina mjesta stanovanja (kontrolne varijable).

Rezultati u Tablici 3. za koeficijente multiple regresijske analize pokazuju da prediktorski model tumači 14% varijance procijenjenog školskog uspjeha na kraju razreda. Razmjerno najveći učinak (ukoliko se zanemari spol kao kontrolna varijabla) zabilježen je za broj knjiga u kućanstvu, pri čemu učenici koji posjeduju više knjiga očekuju viši uspjeh na kraju razreda. I drugi indikator kulturnog kapitala, stupanj obrazovanja roditelja, također je pozitivno povezan s višim očekivanim uspjehom na kraju razreda – učenici čije majke i očevi imaju viši stupanj obrazovanja procjenjuju višim svoj uspjeh na kraju razreda. Od indikatora ekonomskog kapitala, jedino uče-

nici koji imaju manje braće i sestara, i koji stoga u prosjeku raspolažu s više materijalnih resursa, očekuju viši uspjeh. S druge strane, radni status roditelja i posjedovanje vlastite sobe nisu statistički značajno povezani s očekivanim uspjehom. Također, djevojke svoj uspjeh na kraju razreda procjenjuju višim nego mladići, kao i učenici koji žive u većim gradovima.

Tablica 3. prikazuje također koeficijente binarne logističke regresije na aspiraciju za studiranje. Rezultati ove analize odnose se na učinak prediktorske varijable nezavisno od učinka drugih varijabli u regresijskom modelu. Pokazuje se da su, uz kontrolu spola i veličine mjesta stanovanja, gotovo svi indikatori ekonomskog i kulturnog kapitala značajni u predikciji vjerojatnosti namjere studiranja. Točnije, posjedovanje većeg broja knjiga, viši stupanj obrazovanja majke i oca, manji broj braće i sestara te zaposlenost oba roditelja povećavaju vjerojatnost namjere studiranja, uz kontrolu ostalih prediktora u modelu. Vjerojatnost namjere studiranja veća je i za djevojke i učenike koji žive u većim gradovima.

Tablica 3.

Učinak indikatora ekonomskog i kulturnog kapitala na procjenu školskog uspjeha i aspiraciju za studiranje

	Uspjeh na kraju razreda			Aspiracija za studiranje (ne – referentna kategorija)	
	β	B	s.e.	B	s.e.
Spol (0 M; 1 Ž)	0,286***	0,738	0,032	1,536***	0,087
Veličina mjesta stanovanja	-0,061***	-0,087	0,018	-0,329***	0,047
Broj braće/sestara	-0,091***	-0,119	0,017	-0,369***	0,042
Vlastita soba (1 Da; 2 Ne)	0,002	0,005	0,037	0,065	0,095
Broj knjiga u kućanstvu	0,123***	0,110	0,012	0,354***	0,034
Stupanj obrazovanja majke	0,056***	0,127	0,034	0,535***	0,087
Stupanj obrazovanja oca	0,073***	0,171	0,034	0,365***	0,091
Radni status majke (1 Zaposlene; 2 Nezaposlene)	-0,016	-0,053	0,044	-0,208*	0,104
Radni status oca (1 Zaposleni; 2 Nezaposleni)	-0,018	-0,090	0,065	-0,380*	0,154
R ² =0,144 F=102,115 (p=0,000)				- 2LL = 2247,456 (df = 9) p = 0,000 McFadden R ² = 0,190	

* p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

Učinak ekonomskog i kulturnog kapitala na neposredne aspekte pandemijskog obrazovnog iskustva

Pandemija COVID-19 utjecala je na ukupnu organizaciju i funkcioniranje različitih sastavnica društva pa tako i na obrazovanje. U istraživanju se težilo ispitati povezanost ekonomskog i kulturnog kapitala s percepcijom utjecaja pandemije COVID-19 na neposredne aspekte obrazovnog iskustva učenika, konkretno na: sposobnost praćenja nastave, radne navike, motivaciju za učenje, ocjene, odnos s drugim učenicima iz razreda, odnos s nastavnicima, znanja i vještine iz školskih predmeta, digitalne vještine, pripremljenost za uspješno studiranje i pripremljenost za uspješan ulazak na tržište rada. Deskriptivnom analizom (v. Prilog) ustanovljeno je da učenici završnih razreda procjenjuju da je pandemija najnegativnije utjecala na njihovu motivaciju za učenje, pri čemu gotovo četvrtina učenika ističe izrazito negativan utjecaj. Negativan utjecaj povezuje se još uz sposobnost praćenja nastave i radne navike te za pripremljenost za uspješno studiranje i uspješan ulazak na tržište rada. Najpozitivniji utjecaj pandemije povezan je s digitalnim vještinama te s ocjenama i s odnosom s drugim učenicima u razredu.

Regresijska analiza u kojoj je primijenjen isti prediktorski model kao u procjeni školskog uspjeha na kraju završnog razreda pokazala je da indikatori ekonomskog i kulturnog kapitala, uz kontrolu spola i veličine mjesta stanovanja, tumače statistički značajan, no prilično mali udio varijance većine neposrednih aspekata obrazovnog iskustva učenika. Najviše varijance (4,3%) protumačeno je za pripremljenost za uspješan ulazak na tržište rada, a najmanje za pripremljenost za uspješno studiranje i odnos s nastavnicima (1,3%). Prediktorski model nije se pokazao statistički značajnim u slučaju percepcije učinka pandemije na digitalne vještine učenika. Kada je riječ o

indikatorima kulturnog kapitala, broj knjiga u kućanstvu pokazao se kao razmjerno stabilan prediktor percepcije neposrednih aspekata obrazovanja pod utjecajem pandemije. Učenici koji posjeduju veći broj knjiga negativnijim procjenjuju utjecaj organizacijskih promjena u školi na njihovo pandemijsko iskustvo: na sposobnost praćenja nastave, radne navike, motivaciju za učenje, odnos s drugim učenicima u razredu, odnos s nastavnicima, znanja i vještine iz školskih predmeta te pripremljenost za uspješan ulazak na tržište rada. Stupanj obrazovanja majke, kao indikator kulturnog kapitala, značajno je povezan sa sposobnošću praćenja nastave, radnim navikama, ocjenama (iako ukupni model nije statistički značajan) te pripremljenosti za uspješan ulazak na tržište rada, pri čemu učenici čije su majke višeg stupnja obrazovanja procjenjuju ove učinke negativnijim. Stupanj obrazovanja oca nije bio statistički značajno povezan s ispitanim aspektima pandemijskog obrazovnog iskustva. Pored kulturnog kapitala i ekonomski je kapital učenika povezan s njihovom percepcijom neposrednih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva. Broj članova kućanstva pokazao se značajnim u predikciji većine kriterijskih varijabli. Učenici koji imaju veći broj braće/sestara, te stoga raspolazu s manje materijalnih resursa, manje negativno procjenjuju učinak organizacijske promjene u školi na sposobnost praćenja nastave, radne navike, motivaciju za učenje, odnos s drugim učenicima u razredu, odnos s nastavnicima, znanja i vještine iz školskih predmeta, pripremljenost za uspješno studiranje, kao i za uspješan ulazak na tržište rada. Posjedovanje vlastite sobe i radni status roditelja nisu bili statistički povezani s neposrednim aspektima obrazovanja pod utjecajem pandemije. Rezultati također pokazuju da, u usporedbi s mladićima, djevojke negativnijim procjenjuju utjecaj pandemije na gotovo sve aspekte njihova obrazovnog iskustva.

Tablica 4.

Učinak indikatora ekonomskog i kulturnog kapitala na procjenu utjecaja pandemije COVID-19 na neposredne aspekte obrazovnog iskustva učenika

	Spособnost praćenja nastave	Radne navike	Motivacija za učenje	Ocjene	Odnos s drugim učenicima iz razreda	Odnos s nastavnicima	Znanja i vještine iz školskih predmeta	Digitalne vještine	Pripremljenost za uspješno studiranje	Pripremljenost za uspješan ulazak na tržište rada
Spol (0 M; 1 Ž)	-0,095***	-0,116***	-0,110***	0,018	-0,107***	-0,060***	-0,083***	-0,008	-0,098***	-0,150***
Veličina mjesta stanovanja	0,012	0,013	0,016	0,004	0,026	0,034*	0,017	0,000	0,019	0,028*
Broj braće/sestara	0,054***	0,068***	0,047**	0,003	0,037**	0,029*	0,069***	-0,008	0,028*	0,065***
Vlastita soba (1 Da; 2 Ne)	-0,021	-0,021	0,000	0,005	0,010	0,022	-0,004	0,001	0,012	-0,006
Broj knjiga u kućanstvu	-0,062***	-0,061***	-0,039**	0,002	-0,050**	-0,053***	-0,077***	0,012	-0,028	-0,082***
Stupanj obrazovanja majke	-0,040*	-0,049**	-0,017	-0,040*	-0,026	-0,030	-0,029	-0,019	-0,019	-0,046**
Stupanj obrazovanja oca	-0,010	-0,029	-0,021	0,007	0,003	0,003	-0,027	0,024	0,020	-0,016
Radni status majke (1 Zaposlene; 2 Nezaposlene)	0,013	0,020	0,024	0,015	-0,003	0,017	0,004	0,017	0,002	-0,007
Radni status oca (1 Zaposleni; 2 Nezaposleni)	0,003	-0,003	0,015	-0,019	-0,010	-0,016	0,000	-0,012	-0,002	-0,001
R ²	0,022	0,033	0,021	0,003	0,019	0,013	0,025	0,001	0,013	0,043
F (p)	13,729 (0,000)	20,579 (0,000)	13,122 (0,000)	1,530 (0,131)	11,720 (0,000)	8,280 (0,000)	15,678 (0,000)	0,713 (,697)	7,855 (0,000)	27,414 (0,000)

* p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

Učinak ekonomskog i kulturnog kapitala na percepciju utjecaja pandemije COVID-19 na život učenika

Osim u kontekstu obrazovnih ishoda i neposrednih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva, razlike u ekonomskom i kulturnom kapitalu mogu biti povezane i s time kako učenici percipiraju utjecaj pandemije na njihov život. Stoga se ispitalo postoji li povezanost obiteljskog ekonomskog i kulturnog kapitala s percepcijom utjecaja pandemije COVID-19 na život učenika. Rezultati deskriptivne analize pokazuju da je pandemija negativno utje-

cala na većinu učenika (59,1%) pri čemu je na gotovo petinu učenika utjecala izrazito negativno. Nešto više od trećine učenika ne detektira niti pozitivan niti negativan utjecaj pandemije na njihov život, dok nešto više od 5% učenika taj utjecaj ocjenjuje pozitivnim.

Regresijski model primijenjen u ranijim analizama statistički je značajan, no tumači tek 1,5% varijance kriterijske varijable – procjene utjecaja pandemije na život učenika. Uz statistički značajan učinak spola prema kojem djevojke procjenjuju učinak pandemije na njihov život negativnije od mladića, rezultati upućuju na do-

prinos dvaju indikatora kulturnog kapitala u objašnjenju utjecaja pandemije na život učenika. Pritom se pokazuje da učenici čije su majke višeg obrazovnog statusa i koji posjeduju veći broj knjiga procjenjuju ovaj utjecaj negativnijim. Osim spola i kulturnog kapitala, broj braće i sestara također se pokazuje kao značajan prediktor utjecaja pandemije na život učenika: učenici koji imaju veći broj braće/sestara, zbog čega u prosjeku raspolazu s manje materijalnih resursa, manje negativno procjenjuju takav utjecaj. Ostali indikatori ekonomskog i kulturnog kapitala učenika nisu bili statistički značajno povezani s kriterijskom varijablom (procjenom utjecaja pandemije na život učenika).

Tablica 5.

Učinak indikatora ekonomskog i kulturnog kapitala na procjenu utjecaja pandemije COVID-19 na život učenika

	Utjecaj pandemije na život učenika
Spol (0 M; 1 Ž)	-0,099***
Veličina mjesta stanovanja	-0,021
Broj braće/sestara	0,036*
Vlastita soba (1 Da; 2 Ne)	0,013
Broj knjiga u kućanstvu	-0,030*
Stupanj obrazovanja majke	-0,038*
Stupanj obrazovanja oca	-0,007
Radni status majke (1 Zaposlene; 2 Nezaposlene)	-0,020
Radni status oca (1 Zaposleni; 2 Nezaposleni)	-0,010
R ²	0,015
F (p)	9,045 (0,000)
* p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001	

Povezanost procjene neposrednih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva s percepcijom utjecaja pandemije na život učenika

Posljednji niz analiza usmjeren je na utvrđivanje povezanosti neposrednih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva s percepcijom utjecaja pandemije na život učenika te na detekciju razlika u ovim procjenama među učenicima različitog kulturnog kapitala. Rezultati pokazuju da je procjena utjecaja neposrednih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva značajno povezana s procjenom utjecaja pandemije na život učenika općenito. Regresijski model u kojem su kao prediktori uključeni različiti aspekti vezani za obrazovanje tijekom pandemije tumači 13% varijance procjene utjecaja pandemije na život učenika (Tablica 6.), uz kontrolu varijabli vezanih za pohađanje tečajeva i instrukcija te očekivani uspjeh na kraju razreda. Rezultati pokazuju da najsnažniji pozitivan statistički značajan učinak imaju sposobnost praćenja nastave te motivacija za učenje. Drugim riječima, učenici koji su procijenili pozitivniji utjecaj promjena u organizaciji nastave na njihovu motivaciju i sposobnost praćenja nastave, procjenjuju općenito manje negativan utjecaj pandemije COVID-19 na njihov život. Pozitivan, statistički značajan učinak imaju i ocjene i pripremljenost za uspješan ulazak na tržište rada, te radne navike, odnos s nastavnicima i pripremljenost za uspješno studiranje s nešto slabijim učinkom. Također, učenici koji očekuju niži uspjeh na kraju razreda procjenjuju utjecaj pandemije COVID-19 na njihov život manje negativnim od učenika s višim očekivanim uspjehom.

Tablica 6.

Učinak procjene neposrednih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva na procjenu utjecaja pandemije COVID-19 na život učenika

	Utjecaj pandemije na život učenika
Procjena utjecaja promjena u nastavi i organizaciji škole uvedenih zbog pandemije COVID-19 od izrazito negativno do izrazito pozitivno na:	
Sposobnost praćenja nastave	0,124***
Radne navike	0,041*
Motivaciju za učenje	0,113***
Ocjene	0,052***
Odnos s drugim učenicima iz razreda	-0,011
Odnos s nastavnicima	0,032*
Znanja i vještine iz školskih predmeta	0,004
Digitalne vještine	0,019
Pripremljenost za uspješno studiranje	0,034*
Pripremljenost za uspješan ulazak na tržište rada	0,060***
Pohađanje pripremnog tečaja za polaganje ispita državne mature i upis na studij	-0,004
Pohađanje privatnih instrukcija uživo	-0,013
Pohađanje privatnih instrukcija online	-0,016
Očekivani uspjeh na kraju razreda	-0,039**
R ²	0,130
F (p)	72,727 (0,000)
* p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001	

U sljedećem koraku je analizirani model učinka neposrednih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva na procjenu utjecaja pandemije COVID-19 na život učenika provjeren na učenicima koji su podijeljeni u dvije skupine prema kulturnom kapitalu: one s niskim kulturnim kapitalom (Tablica 7.) i one sa srednjim ili visokim kulturnim kapitalom (Tablica 8.). Rezultati pokazuju relativno malu razliku u ukupnom učinku modela na dvije kategorije učenika pri čemu model nešto bolje tumači procjenu utjecaja pandemije na život učenika srednjeg ili visokog kulturnog kapitala (14%) u odnosu na učenike niskog kulturnog kapitala (12,2%). Pritom je za učenike niskog kulturnog kapitala zabilježen statistički značajan učinak samo dvije varijable: sposobnosti praćenja nastave te motivacije za učenje, pri čemu pozitivniji utjecaj promjena u školi na sposobnost praćenja nastave i motivaciju za učenje pridonose manje negativnoj procjeni utjecaja pandemije na život učenika. Isto je dobiveno i kod učenika srednjeg ili visokog kulturnog kapitala. Međutim, za ovu kategoriju učenika zabilježen je i pozitivan učinak bolje prilagodbe vezane za radne navike, ocjene, odnose s nastavnicima te za pripremljenost za uspješan ulazak na tržište rada. Slično kao i kod prethodne analize, učenici srednjeg ili visokog kulturnog kapitala koji očekuju niži uspjeh na kraju razreda procjenjuju utjecaj pandemije COVID-19 na njihov život manje negativnim od učenika s višim očekivanim uspjehom.

Tablica 7.

Učinak procjene neposrednih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva na procjenu utjecaja pandemije COVID-19 na život učenika s niskim kulturnim kapitalom

	Utjecaj pandemije na život učenika
Procjena utjecaja promjena u nastavi i organizaciji škole uvedenih zbog pandemije COVID-19 od izrazito negativno do izrazito pozitivno na:	
Sposobnost praćenja nastave	0,147***
Radne navike	0,016
Motivaciju za učenje	0,106***
Ocjene	0,052
Odnos s drugim učenicima iz razreda	-0,039
Odnos s nastavnicima	0,015
Znanja i vještine iz školskih predmeta	0,028
Digitalne vještine	0,018
Pripremljenost za uspješno studiranje	0,044
Pripremljenost za uspješan ulazak na tržište rada	0,013
Pohađanje pripremnog tečaja za polaganje ispita državne mature u upis na fakultet	0,013
Pohađanje privatnih instrukcija uživo	-0,005
Pohađanje privatnih instrukcija online	-0,035
Očekivani uspjeh na kraju razreda	-0,040
R ²	0,122
F (p)	19,218 (0,000)
* p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001	

Tablica 8.

Učinak procjene neposrednih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva na procjenu utjecaja pandemije COVID-19 na život učenika sa srednjim i visokim kulturnim kapitalom

	Utjecaj pandemije na život učenika
Procjena utjecaja promjena u nastavi i organizaciji škole uvedenih zbog pandemije COVID-19 od izrazito negativno do izrazito pozitivno na:	
Sposobnost praćenja nastave	0,124***
Radne navike	0,016*
Motivaciju za učenje	0,105***
Ocjene	0,052**
Odnos s drugim učenicima iz razreda	-0,007
Odnos s nastavnicima	0,049**
Znanja i vještine iz školskih predmeta	-0,007
Digitalne vještine	0,027
Pripremljenost za uspješno studiranje	0,034
Pripremljenost za uspješan ulazak na tržište rada	0,070***
Pohađanje pripremnog tečaja za polaganje ispita državne mature u upis na fakultet	-0,011
Pohađanje privatnih instrukcija uživo	-0,017
Pohađanje privatnih instrukcija online	-0,001
Očekivani uspjeh na kraju razreda	-0,044**
R ²	0,140
F (p)	54,386 (0,000)
* p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001	

RASPRAVA I ZAKLJUČAK

Kao što je uvodno istaknuto, cilj rada bio je ispitati povezanost ekonomskog i kulturnog kapitala učenika s percepcijom neposrednih i dugoročnih aspekata pandemijskog obrazovnog iskustva, kao i s percepcijom utjecaja pandemije na život učenika. U tu svrhu formulirano je nekoliko hipoteza kojima se adresiraju moguće društvene odrednice pandemijskih poremećaja.

Rezultati analize pokazali su da učenici s više kulturnog i ekonomskog kapitala očekuju viši uspjeh na kraju razreda, kao i da vjerojatnije namjeravaju nastaviti svoje obrazovanje na tercijarnoj razini od drugih učenika. Uz kontrolu spola i veličine mjesta stanovanja, za obje procjene (procjena školskog uspjeha, aspiracija za studij) zabilježen je očekivani pozitivan učinak kulturnog kapitala učenika. S druge strane, učinak ekonomskog kapitala konzistentniji je za namjeru studiranja, nego za procjenu školskog uspjeha. Ovakav rezultat podržava osnovne teorijske pretpostavke (Bourdieu, 2011.) i rezultate ranijih istraživanja (Pavić i Vukelić, 2009.; Pavić i Đukić, 2016.; Puzić, Odak i Šabić, 2019.; Puzić, Gregurović i Odak, 2021.) te upućuje da je pozitivna veza ekonomskog i posebno kulturnog kapitala učenika i obrazovnih ishoda (školski uspjeh, aspiracija za studiranje) bila na djelu i u pandemijskim uvjetima (hipoteza 1 potvrđena).

Nadalje, željelo se utvrditi postoji li povezanost ekonomskog i kulturnog kapitala s percepcijom utjecaja pandemije COVID-19 na neposredne aspekte obrazovnog iskustva učenika (npr. motivacija za učenje ili odnos s nastavnicima). Analiza prediktorskog modela (istog kao u prethodnoj analizi) pokazala je da učenici s više ekonomskog i kulturnog kapitala negativnije percipiraju posljedice pandemije COVID-19 na nastavu i rad u školi od učenika s manje ekonomskog i kultur-

nog kapitala (hipoteza 2 nije potvrđena). Pritom se i ovdje učinak kulturnog kapitala pokazao razmjerno konzistentnijim od učinka ekonomskog kapitala. Opisani nalaz u suprotnosti je s očekivanim te odudara i od postojećih istraživanja koja u pravilu ističu različite prednosti učenika visokoobrazovanih roditelja (veće raspolaganje ekonomskim, kulturnim i socijalnim resursima) u prilagodbi *online* nastavi (Boll, 2020.; Sari, Bittmann i Homuth, 2023.). S druge strane, moguće objašnjenje razmjerno negativnije percepcije pandemijskih posljedica za nastavu i rad u školi kod sociokulturno privilegiranih učenika nalazimo u pandemijskim mjerama uvjetovanom raskoraku između (viših) obrazovnih aspiracija i (nižih) mogućnosti za njihovo ostvarivanje.

Budući da se *online* učenje ispreplitalo s drugim aspektima obiteljske svakodnevice, željelo se ispitati postoji li povezanost ekonomskog i kulturnog kapitala s time kako učenici procjenjuju utjecaj pandemije COVID-19 na njihov život. Rezultati (prethodnim analizama definirano) regresijskog modela pokazali su da učenici s više ekonomskog i kulturnog kapitala negativnije percipiraju opće posljedice pandemije COVID-19 na njihov život od učenika s manje ekonomskog i kulturnog kapitala (hipoteza 3 nije potvrđena) – i u ovom slučaju uz razmjerno konzistentniji učinak kulturnog kapitala. Ovaj rezultat sukladan je prethodnom nalazu o negativnoj povezanosti sociokulturne privilegiranosti s percepcijom obrazovnog iskustva učenika. Iako odstupa od očekivanog, opisani nalaz na tragu je rezultata novijeg istraživanja hrvatskih srednjoškolaca (Puzić i sur., 2023.) prema kojem učenici s više kulturnog kapitala negativnije procjenjuju utjecaj pandemije na zdravlje i kvalitetno provođenje slobodnog vremena od ostalih učenika. U tom smislu se mogu navesti i rezultati istraživanja pandemijskog iskustva adolescenata u Engleskoj (An-

ders i sur., 2023.), prema kojemu su mladi obrazovanih roditelja češće odgovarali da pandemijom izazvane brige oko budućnosti negativno utječu na njihovu dobrobit. Moguće objašnjenje takvih nalaza je da su učenici s više sociokulturnih resursa u pandemijskim uvjetima u većoj mjeri bili pogođeni ograničenim mogućnostima za (socijalno, kulturno, tjelesno i dr.) ispunjujuće provođenje slobodnog vremena. U uvjetima pandemijskih ograničenja ti su učenici bili prisiljeni odreći se dijela svojih uobičajenih »društvenih privilegija« najčešće manje dostupnih učenicima manjeg ekonomskog i kulturnog kapitala (usp. Bourdieu, 2011.).

Zbog činjenice da se u vrijeme pandemije *online* učenje često nije moglo odvojiti od drugih životnih domena, u sljedećem se koraku ispitala povezanost učeničkih procjena elemenata pandemijskog obrazovnog iskustva s percepcijom utjecaja pandemije na život učenika. Rezultati regresijskog modela (uz kontrolu varijabli vezanih za pohađanje tečajeva i instrukcija te očekivani uspjeh na kraju razreda) pokazuju da postoji pozitivna veza različitih elemenata pandemijskog obrazovnog iskustva s učeničkom percepcijom učinka pandemije na njihov život (hipoteza 4a potvrđena). Navedeno pokazuje da je pozitivnija percepcija školske prilagodbe na pandemijske uvjete praćena manje negativnom procjenom pandemijskih utjecaja na život učenika. Ovakav rezultat korespondira s rezultatima istraživanja Walters i sur. (2022.) te upućuje na važnost školske prilagodbe za prilagodbu situaciji u kojoj je svakodnevica učenika izgubila svoju uobičajenu strukturu (Frohn, 2021.). Jedno od mogućih objašnjenja nalazimo u mogućnosti da su procjene sposobnosti praćenja nastave, radnih navika ili motivacije za učenje (ispitani elementi pandemijskog obrazovnog iskustva) mogle djelovati kao »simbolični korelati« očuvanja obrazovne/životne perspektive učenika i time kao

svojevrsni »protektivni« faktori tijekom pandemije. Nakon ovoga htjelo se ispitati postoje li u ovome razlike između učenika s više ili manje kulturnog kapitala. Analizom modela koji je ispitan na dvije skupine učenika (učenici niskog i učenici srednjeg ili visokog kulturnog kapitala) pokazalo se da je pozitivna veza procjene elemenata pandemijskog obrazovnog iskustva s percepcijom utjecaja pandemije na život učenika razmjerno češća među učenicima s više kulturnog kapitala (hipoteza 4b potvrđena). Ovaj nalaz u osnovi znači da se važnost školske prilagodbe za prilagodbu širim pandemijskim uvjetima u većoj mjeri pokazala kod sociokulturno privilegiranih učenika, tj. kod učenika s više kulturnog kapitala. Kod tih učenika (učenici srednjeg ili visokog kulturnog kapitala) relevantni elementi školske prilagodbe uključuju sposobnost za praćenje nastave, radne navike, motivaciju za učenje, ocjene, odnose s nastavnicima te pripremljenost za uspješan ulazak na tržište rada, dok se kod ostalih učenika (učenici niskog kulturnog kapitala) takvi elementi ograničavaju na sposobnost praćenja nastave i motivaciju za učenje.

Prikazani rezultati upućuju da su ekonomski i kulturni kapital i u vrijeme pandemije zadržali svoju važnost za dugoročnije obrazovne ishode u vidu viših očekivanja školskog uspjeha i aspiracije za studiranje (za usporedbu s predpandemijskim uvjetima, v. Pavić i Vukelić, 2009.; Pavić i Đukić, 2016.; Puzić, Gregurović i Košutić, 2018.; Puzić, Odak i Šabić, 2019.). S druge strane, učenici višeg ekonomskog i kulturnog kapitala negativnije su percipirali posljedice pandemije COVID-19 na nastavu i rad u školi kao i na život općenito. Ovakav nalaz sugerira da je veće posjedovanje kapitala podržavalo vjeru u vlastite (obrazovne) mogućnosti (usp. Odak i Puzić, 2019.), no da je istovremeno imalo za posljedicu i razmjerno veći raskorak između uobičajenog i onog što

je bilo moguće u uvjetima pandemijskih ograničenja. Stoga, razmjerno negativnija percepcija pandemijskih poremećaja od strane sociokulturno privilegiranih učenika upućuje na njihovu veću kritičnost prema *online* nastavi i drugim preventivnim mjerama u školi. Sa stajališta teorije kulturne reprodukcije ta se kritičnost može čitati kao element samosvjesne, habitusom posredovane, školske prilagodbe učenika višeg kulturnog kapitala (Reay, 1995.). Štoviše, takvo tumačenje korespondira s činjenicom da je pozitivan odnos školske prilagodbe i percepcije utjecaja pandemije na život razmjerno konzistentniji kod sociokulturno privilegiranih učenika. Nastavno na gore postavljenu tezu (o važnosti školske prilagodbe za očuvanje obrazovne/životne perspektive učenika tijekom pandemije) to bi značilo da su, u pandemijskim uvjetima u kojima je svakodnevica učenika izgubila uobičajenu strukturu, učenici višeg kulturnog kapitala zadržali razmjerno veći potencijal za očuvanje obrazovne, a time i dugoročnije životne perspektive. Ovakvo tumačenje naznačuje moguće koristi posjedovanja kulturnog kapitala, kako za akademski uspjeh učenika, tako i za njihovu opću dobrobit u sklopu pandemijskog iskustva, što je na tragu Bourdieuove (2011.) teze o važnosti kulturnog kapitala za procese sociokulturne reprodukcije.² Ukupno uzevši, opisane analize podupiru uvodno iznesenu pretpostavku o povezanosti ekonomskog i kulturnog kapitala učenika s njihovom percepcijom pandemijskih poremećaja u školi i izvan nje. Iako se ova povezanost u nekim aspektima pokazala kao parcijalna i nekonzistentna (posebno s obzirom na učinak ekonomskog kapitala), predstavljene nalazi podupiru njenu važnost za potpunije razumijevanje situacije u kojoj su se

našli škole i učenici u vrijeme pandemije COVID-19.

Pri razmatranju dobivenih rezultata ukazujemo i na neka ograničenja koja proizlaze iz prirode analiziranih podataka. Iako je istraživanje planirano i realizirano kao višekratno praćenje učinaka pandemije COVID-19 na učenike osnovnih i srednjih škola, učenici završnih razreda sudjelovali su samo u jednom (prvom) krugu praćenja, što rezultate ovog rada čini relevantnim kao pokazatelje krosjekcijskog istraživanja. To znači da na temelju dobivenih rezultata nije moguće utvrđivati kauzalne veze između varijabli, već se one interpretiraju kao povezanosti. Ipak, dobivene rezultate moguće je generalizirati na populaciju učenika završnih razreda budući da su na svim razinama istraživanja postignuti reprezentativni uzorci. Daljnje ograničenje ovoga rada odnosi se na korištene indikatore ekonomskog i kulturnog kapitala. Kada je riječ o ekonomskom kapitalu, u budućim bi istraživanjima bilo korisno zahvatiti dodatne indikatore kao što su obiteljski prihodi i zanimanje roditelja učenika. Nadalje, preciznije određivanje kulturnog kapitala učenika zahtijevalo bi, pored ovdje analiziranih varijabli, također indikatore (predpandemijskog) sudjelovanja učenika i njihovih roditelja u kulturnim aktivnostima poput posjeta muzejima, koncertima ili kazališnim predstavama. Pored toga, korisno bi bilo zahvatiti i neke indikatore obiteljskih odnosa koji ukazuju na svakodnevni prijenos kulturnog kapitala s roditelja na djecu.

LITERATURA

- Anders, J., Macmillan, L., Sturgis, P., & Wyness, G. (2023). Inequalities in late adolescents' educational experiences and wellbeing during the Covid-19 pandemic. *Oxford Review of Education*,

² Alternativno očekivanje, koje donekle odstupa od osnovnog Bourdieuovog okvira i koje ne podržavaju nalazi ovog istraživanja, bilo bi da je pozitivna veza između obrazovnog i općeg pandemijskog iskustva razmjerno češća kod učenika manjeg kulturnog kapitala.

- 49(5), 620-642. <https://doi.org/10.1080/03054985.2022.2124964>
- Boll, T. (2020). *Inequality in homeschooling during the Corona crisis in the Netherlands – First results from the LISS Panel* (Working Paper). University of Amsterdam.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1997). The Forms of Capital. U A.H. Halsey, H. Lauder, P. Brown, & A. Stuart Wells (ur.), *Education, Culture, Economy and Society* (str. 46-58). Oxford University Press.
- Bourdieu, P. (2011). *Distinkcija: Društvena kritika suđenja*. Antibarbarus.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Chalari, M., & Vryonides, M. (2022). Adolescents' reading habits during COVID-19 protracted lockdown: To what extent do they still contribute to the perpetuation of cultural reproduction? *International Journal of Educational Research*, 115, 102012. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2022.102012>
- Di Pietro, G. (2023). The impact of Covid-19 on student achievement: Evidence from a recent meta-analysis. *Educational Research Review*, 39, 100530. <https://doi.org/10.1016/j.edu-rev.2023.100530>
- Engzell, P., Frey, A., & Verhagen, M. D. (2021). Learning loss due to school closures during the COVID-19 pandemic. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(17). <https://doi.org/10.1073/pnas.2022376118>
- Felfe, C., Saurer, J., Schneider, P., Vornberger, J., Erhart, M., Kaman, A., & Ravens-Sieberger, U. (2023). The youth mental health crisis: Quasi-experimental evidence on the role of school closures. *Science Advances*, 9(33). <https://doi.org/10.1126/sciadv.adh4030>
- Frohn, J. (2021). Troubled schools in troubled times: How COVID-19 affects educational inequalities and what measures can be taken. *European Educational Research Journal*, 20(5), 667-683. <https://doi.org/10.1177/14749041211020974>
- González, S., & Bonal, X. (2021). COVID-19 school closures and cumulative disadvantage: Assessing the learning gap in formal, informal and non-formal education. *European Journal of Education*, 56(4), 607-622. <https://doi.org/10.1111/ejed.12476>
- Heinz A., Költő A., Taylor A. B., & Chan A. (2023). "Are You a Boy or a Girl?" - A Missing Response Analysis. *Children*, 10(10). 1695. <https://doi.org/10.3390/children10101695>
- Kraaykamp, G., & van Eijck, K. (2010). The Inter-generational Reproduction of Cultural Capital: A Threefold Perspective. *Social Forces*, 89(1), 209-231. <https://doi.org/10.1353/sof.2010.0087>
- Maaz, K. (2006). *Soziale Herkunft und Hochschulzugang: Effekte institutioneller Öffnung im Bildungssystem*. VS Verlag.
- Markočić Dekanić, A., Markuš Sandrić, M., Mendek, T., Gregurović, M., Stilinić, S., Gojmerac Dekanić, G., Radanović, P., & Marić, M. (2023). *PISA 2022: Rezultati, odrednice i implikacije – Međunarodno istraživanje znanja i vještina učenika*. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.
- Milanovic, K., Blainey, K., Hannay, T., & Wood, C. (2023). *The longer-term impact of COVID-19 on pupil attainment and wellbeing*. Dostupno na: <https://www.nuffieldfoundation.org/wp-content/uploads/2022/02/The-longer-term-impact-of-COVID-19-on-pupil-attainment-and-well-being.pdf>
- Odak, I., & Puzić, S. (2019). Perspektiva društvenog podrijetla – Želje, planovi i stavovi učenika završnih razreda srednjih škola o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje. U Z. Ristić Dedić i B. Jokić (ur.), *Što nakon srednje? Želje, planovi i stavovi hrvatskih srednjoškolaca* (str. 84-102). Agencija za znanost i visoko obrazovanje.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2021). *COVID-19 and Well-being: Life in the Pandemic*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1e1ecb53-en>
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). *How to Make Societies Thrive? Coordinating Approaches to Promote Well-being and Mental Health*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/fc6b9844-en>
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). *What Does Child Empowerment Mean Today? Implications for Education and Well-being*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/8f80ce38-en>
- Pavić, Ž., & Đukić, M. (2016). Cultural Capital and Educational Outcomes in Croatia: A Contextual Approach. *Sociológia*, 48(6), 601-621.
- Pavić, Ž., & Vukelić, K. (2009). Socijalno podrijetlo i obrazovne nejednakosti: istraživanje na primjeru osječkih studenata i srednjoškolaca. *Revija za sociologiju*, 40(1-2), 53-70.
- Puzić, S., Gregurović, M., & Košutić, I. (2018). Kulturni kapital i obrazovne nejednakosti u Hrvatskoj, Njemačkoj i Danskoj: Usporedna analiza PISA 2009 podataka. *Revija za socijalnu politiku*, 25(2), 133-156. <https://doi.org/10.3935/rsp.v25i2.1463>

- Puzić, S., Gregurović, M., & Odak, I. (2021). Horizontalne razlike u visokom obrazovanju u Hrvatskoj: Učinci različitih oblika kapitala na odabir fakulteta različitog društvenog statusa. *Revija za socijalnu politiku*, 28(1), 5-23. <https://doi.org/10.3935/rsp.v28i1.1726>
- Puzić, S., Marušić, I., Matić Bojić, J., Pikić Jugović, I., & Šabić, J. (2023). *Obrazovne nejednakosti u srednjoškolskom obrazovanju iz učeničke i nastavničke perspektive*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Puzić, S., Odak, I., & Šabić, J. (2019). Educational outcomes and aspirations of upper secondary school students: the cultural capital and relative risk aversion perspectives. *Sociologija*, 61(3), 368-388. <https://doi.org/10.2298/SOC1903368P>
- Radulović, M., Autor, S., & Gundogan, D. (2017). Obrazovanje roditelja i obrazovne aspiracije dece: Slučaj Srbije i Slovenije. *Sociologija*, 59(3), 339-350. <https://doi.org/10.2298/SOC1703339R>
- Reay, D. (1995). "They Employ Cleaners to Do that": Habitus in the primary classroom. *British Journal of Sociology of Education*, 16(3), 353-371. <https://doi.org/10.1080/0142569950160305>
- Reay, D. (1998). 'Always knowing' and 'never being sure': Familial and institutional habituses and higher education choice. *Journal of Education Policy*, 13(4), 519-529. <https://doi.org/10.1080/0268093980130405>
- Ristić Dedić, Z., & Jokić, B. (2021). Croatian pupils' perspectives on remote teaching and learning during the COVID-19 pandemic. *Društvena istraživanja*, 30(2), 227-247. <https://doi.org/10.5559/di.30.2.03>
- Ross, K. N. (1978). *Sample design for educational survey research*. Pergamon Press.
- Sari, E., Bittmann, F., & Homuth, C. (2023). Explaining inequalities of homeschooling in Germany during the first COVID-19 lockdown. *Frontiers in Education*, 8, 1154389. <https://doi.org/10.3389/educ.2023.1154389>
- Sonu, S., Marvin, D., & Moore, C. (2021). The Intersection and Dynamics between COVID-19, Health Disparities, and Adverse Childhood Experiences. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 14(4), 517-526. <https://doi.org/10.1007/s40653-021-00363-z>
- United Nations. (2020). *Education during COVID-19 and beyond*. Dostupno na: https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf
- UNICEF. (2020). *Covid-19 and children*. Dostupno na: <https://data.unicef.org/covid-19-and-children/>
- Van de Werfhorst, H.G. (2021). Inequality in learning is a major concern after school closures. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 118(20), e2105243118. <https://doi.org/10.1073/pnas.2105243118>
- Van Thomme, S., Zsögön, C. M., Visnjić Jevtić, A., Simut, C., Bradt, L., Kiss, J., Odrowaz-Coates, A., Ortan, F., Rajić, V., Roose, R., Van Elsen, S., Czyżewska, M., & Lejzerowicz, M. (2023). Quo Vadis, Homo Digitalis? Reflection on Well-being in Education and the COVID-19 Pandemic in Belgium, Croatia, Poland and Romania. *Croatian Journal of Education*, 25(4), 1369-1397. <https://doi.org/10.15516/cje.v25i4.5308>
- Walters, T., Simkiss, N.J., Snowden, R.J., & Gray, N.S. (2022). Secondary school students' perception of the online teaching experience during COVID-19: The impact on mental wellbeing and specific learning difficulties. *British Journal of Educational Psychology*, 92(3), 843-860. <https://doi.org/10.1111/bjep.12475>
- Wolf, K., & J. Schmitz (2023). Scoping review: Longitudinal effects of the COVID-19 pandemic on child and adolescent mental health. *European Child & Adolescent Psychiatry*. <https://doi.org/10.1007/s00787-023-02206-8>

PRILOG

Deskriptivni pokazatelji utjecaja promjena u nastavi i organizaciji škole uvedenih zbog pandemije COVID-19 na neposredne aspekte obrazovnog iskustva učenika

Kako su promjene u nastavi i organizaciji škole uvedene zbog pandemije COVID-19 utjecale na:	N	M	SD	Izrazito negativno	Negativno	Ni negativno ni pozitivno	Pozitivno	Izrazito pozitivno
Sposobnost praćenja nastave	8 585	2,76	0,995	9,5%	30,7%	38,6%	16,4%	4,9%
Radne navike	8 574	2,78	1,067	11,0%	30,9%	33,5%	18,2%	6,4%
Motivaciju za učenje	8 550	2,33	1,029	23,5%	35,5%	28,9%	9,1%	3,1%
Ocjene	8 572	3,38	0,955	3,8%	11,1%	39,9%	33,8%	11,5%
Odnos s drugim učenicima iz razreda	8 571	3,35	0,988	4,4%	10,4%	44,4%	27,1%	13,6%
Odnos s nastavnicima	8 554	3,25	0,916	4,4%	9,9%	51,1%	25,2%	9,4%
Znanja i vještine iz školskih predmeta	8 566	2,86	0,986	8,1%	27,2%	40,8%	18,6%	5,2%
Digitalne vještine	8 550	3,60	0,926	2,9%	6,1%	35,4%	39,6%	15,9%
Pripremljenost za uspješno studiranje	8 506	2,64	1,040	15,0%	28,8%	37,5%	14,2%	4,4%
Pripremljenost za uspješan ulazak na tržište rada	8 576	2,81	1,114	14,3%	22,7%	38,6%	16,6%	7,8%

Deskriptivni pokazatelji procjene utjecaja pandemije COVID-19 na život učenika

	N	M	SD	Izrazito negativno	Negativno	Ni negativno ni pozitivno	Pozitivno	Izrazito pozitivno
Molimo te procijeni na koji je način pandemija COVID-19 utjecala na tvoj život	8 480	2,30	0,868	18,4%	40,7%	35,0%	4,4%	1,5%

Summary

THE RELATIONSHIP BETWEEN STUDENTS' ECONOMIC AND CULTURAL CAPITAL AND THE PERCEIVED PANDEMIC IMPACT ON THEIR EDUCATIONAL EXPERIENCES AND EVERYDAY LIVES

Saša Puzić

*Institute for Social Research in Zagreb
Zagreb, Croatia*

Margareta Gregurović

*Institute for Migration Research
Zagreb, Croatia*

Iva Odak

*Institute for Social Research in Zagreb
Zagreb, Croatia*

The paper aims to explore the association between the economic and cultural capital of final-year secondary school students with the perception of immediate and longer-term aspects of the pandemic educational experience, as well as with the perception of the impact of the pandemic on the lives of students. The paper builds on the theory of cultural and social reproduction (Bourdieu, 2011) that enables identifying the social determinants of students' perception of the educational experience during the pandemic, and of the impact of the pandemic on students' lives. The conducted analyses are based on data collected between May and June 2021 on a nationally representative sample of students in the final year of 80 secondary schools (N = 8631) in Croatia. Binary logistic regression was used to analyse the effect of economic and cultural capital on the intention to study. Multiple regression analysis was used to analyse the effect of economic and cultural capital on the expected school grades at the end of the class, the perception of the consequences of the COVID-19 pandemic on immediate aspects of the educational experience, as well as the assessment of the impact of the COVID-19 pandemic on the lives of students. The same analysis was applied in exploring the effect of the pandemic educational experience on the perception of the impact of the pandemic on the lives of students. The results show that even in pandemic conditions, students with higher economic and cultural capital expect higher grades at the end of the class, as well as that they are more likely to intend to continue their education at the tertiary level than the students with lower economic and cultural capital. The analysis of the same predictor model revealed that students with higher economic and cultural capital perceive the consequences of the pandemic on teaching and work at school more negatively, as well as the general consequences of the pandemic on their lives, than students with lower economic and cultural capital. Furthermore, the obtained findings indicate that there is a positive relationship between immediate aspects of the pandemic educational experience and the students' perception of the impact of the pandemic on their lives, and that this relationship was more often found among students with higher cultural capital. The paper considers pos-

sible explanations of the obtained findings, citing the importance of school adaptation for preserving the educational and thus the longer-term life perspective of students during the pandemic. Although the relationship between economic and cultural capital and the perception of the pandemic disruptions in some aspects has been shown to be partial and inconsistent (especially with regard to the effect of economic capital), the presented findings support its importance for a more complete understanding of the situation in which schools and students found themselves during the COVID-19 pandemic.

Key words: COVID-19 pandemic, economic capital, cultural capital, educational expectations, educational experience, the impact of the pandemic on students' lives.